

TURIZMNI RIVOJLANTIRISH MILLIY IQTISODIY, MADANIY TARAQQIYOTNING MUHIM SHARTI

Esonaliyeva Gulnoza Dilmurod qizi

*O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar
fakulteti 2-bosqich talabasi.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Turizmning mazmun-mohiyati, uning turlari: ichki va tashqi turizmning asoslari, turizmning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar haqida fikr-mulohazalar, xulosa va tavsiyalar bayon etilgan. Shuningdek, O'zbekiston taraqqiyotida turizmning ahamiyati qanchalik muhim ekanligi to'g'risida qisqacha fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar : turizm, umumiqtisodiy aloqalar, madaniy taraqqiyot, ichki turizm, tashqi turizm, xalqaro turizm.

Turizm siyosati bir davlatda umumiqtisodiy va tashqi aloqalar siyosatiga mos ravishda ichki va tashqi turizmning rivojlanishini, turizmning iqtisodiy, ijtimoiy va atrof - muhit bilan bog'liq madaniy funksiyalardan eng unumli foydalanish maqsadi bilan, davlat va hukumat boshqaruvi kuchiga ega bo'lgan tashkilotlar tomonidan turizm sohasida qo'llanilgan chora-tadbirlar yig'indisidir. Davlatning turizm bilan qiziqishi va turizm sohasiga qilayotgan zaruriy e'tiborining iqtisodiy, ijtimoiy, atrof - muhit va madaniy omillari mavjud.¹

1. Iqtisodiy omillar. Turizm, shaxsiy iste'molda muhim o'rin tutadi; turizm ishlab chiqarish hajmini oshiradi; turizm, mamlakatning rivojlanish holatlari farqli bo'lgan hududlar o'rtasida bir muvozanat qurishga imkon yaratadi; turizm sohasi insonlarga foydali va foydasiz ish o'rinlari yaratib beradi hamda mamlakatga valyuta oqimini olib keluvchi faoliyatdir.

2. Ijtimoiy omillar. Turizm; ishlab chiqarish omili bo'lgan inson kuchining dam olishiga sharoit yaratib bermoqda; sarmoya, tabiiy boyliklar va boshqa ishlab chiqarish omillarining qo'llanilishiga muhit yaratmoqda; insonlarning tushunchalarini, dunyoqarashini rivojlantiruvchi, bo'sh vaqtlaridan unumli foydalandiruvchi bir faoliyatdir; hayot sharoitlari turli bo'lgan davlatlarda, bir davlatning farqli viloyatlarida yashovchi insonlar o'rtasida, tanishish, bir-birini tushunishga imkon beruvchi bir xabarlashish ko'prigidir; turist qabul qilgan davlat, viloyatning ijtimoiy turizmini, urf-odatlarini o'zgartirishga ta'sir ko'rsatadi.

3. Atrof-muhit bilan bog'liq omillar. Turistik faoliyatlar: turist qabul qilgan davlatning atrof-muhitiga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatmoqdadir; bino, yo'l kabi

¹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining «Turizm to'g'risidagi» qonuni, 1999 y.

sabablar bilan makon tugatuvchi faoliyatdir; tabiiy muhitning sifati, tarixiy asarlar, tabiat go'zalliklari buzilishi mumkin.

4. Madaniy omillar. Turizm ziyorat qiluvchi kishilarning madaniyatlariga ta'sir ko'rsatadi; madaniy boyliklarga yutuqlar keltira olishi yoki madaniy boyliklarga zarar keltirishi mumkin; kishilarning xulq-atvorini va xatti-harakatlariga bir qancha o'zgartirishlar yuzaga keltiruvchi insonlarning tushunchalariga ta'sir qilishi mumkin; turizm rejasi; tashkilot; avtoritet; koordinasion; o'zgaruvchanlik; atrof-muhit aloqalari; muvozanat; inson aloqalari; nazorat; iqtisodiy, rasional va global vazifalardan iborat. Bu omillarni birma-bir izohlab chiqamiz;

1. Turizm rejasi - ma'lum bir davrda turizm sektorida ko'zlangan maqsadlarni va bu maqsadlarga erishish uchun qo'llaniladigan vositalarni, chora-tadbirlarni, pul va jismoniy narsalarni, ishlarning kishilar tomonidan, qachon va qanchalik muddatda bajarilishini ko'rsatadi. Turizm rejasining foydalari quyidagicha:

- turizm faoliyatlarida o'tgan davr natijalari, statistik ma'lumotlar bilan aniqlanadi. Shuningdek, erishilgan natijalarning muvoffaqiyatli yoki muvoffaqiyatsiz sabablari, belgilangan chora-tadbirlarga yo'l ochilgan bo'ladi;

- reja kelajakni kashf qilish demakdir. Kelajak hisobotli bir shaklda taxmin qilinganda erishiladigan maqsad va qo'llaniladigan vosita va choralar oldindan belgilangan bo'ladi.²

2. Tashkilot. Turizm siyosatining ikkinchi vositasi xuquqiy maqomga ega bo'lgan, qo'llab-quvvatlangan ta'sirchan tashkilotdir. Tashkilotning davlat yoki xususiy tashkilot maqomiga ega bo'lishi yoki arzonlashtirilgan shaklda tutilishi mumkin. Davr bilan eng mos model ham topilishi mumkin. Turizm tashkiloti, tashkil qilingan turizm bilan bog'liq turli davlat, nodavlat va xususiy qurilishning turizm maqsadlariga xizmat qiluvchi faoliyatlarini bir joyga keltiruvchi, turizm siyosatini yurituvchi tashkilotdir. Ta'rifdan kelib chiqqan holda, turistik tashkilotning asosiy vazifasi turizm siyosatining muammolariga javob izlash va majburiyat tajribalarini tashkil qilishdir. Bu bilan bir qancha mamlakatning farqli tajribalarining foydali yoki foydasiz natijalari atrofida turizm tashkilotining vazifalari ushbu shaklda guruhlariga bo'linishi mumkin:

- boshqaruv ishlari va mas'uliyati ichida, turizm davlat iqtisodiyotida muhim sektor shaklidagi o'rnini to'g'ri topishi, turizm rejasining etkazib berilishi va qonuniy tekshirishlar o'rin oladi;

- milliy turizm siyosatini tayyorlash va tatbiq qilish, turizm siyosatini qo'rib chiqish va yuritishdir;

- turizmga imkonli yoki imkonsiz bog'liq boshqa davlat tashkilotlari bilan munosabatlar va hamkorliklar.

² Borisov Yu.I., Sigov A.S., Nefedov V.I. Metrologiya, standartizatsiya i sertifikatsiya: Uchebnik. – M.: FORUM: INFRA-M, 2005.

3. Pul manbalari. Turizm siyosatining muhim vositasi puldir. Chunki, etarli mablag' qo'lga kiritilmasdan siyosatni amalga oshirish, tashkilotga harakat, dinamizm berish sharoiti yo'q. Zero, turizmning faqat eski ruhiyat bilan yurmasligi xaqiqatdir.

4. Avtoritet. Avtoritet qonunlarining, xususan turizm bilan bog'liq mavzuining amal qilishi bo'yruqlarning bajarilishi uchun davlat boshqaruvchilarining qo'lidagi kuchni ifodalaydi. Masalan, eng mukammal avtoyo'llar, bu yo'llarda himoya va asabiylashish bo'lmasligi, qonunlarning amalda bajarilmasligi o'z vaqtida ma'nosini yo'qotadi. Bir mehmonxona rahbarining tayyorlanishi uchun otelchilardan kerakli ma'lumotni beradigan avtoritet, baho nazoratini ta'sirli qiladigan nazorat o'tkazish sharoiti yo'q bo'lsa, qonunlarni amalda qo'llashni topib bo'lmasa, turizm siyosati faqat bir hujjatdan boshqa narsa bo'la olmaydi.

5. Koordinasion. Turizm siyosatida muvoffaqiyatga erishish, turizmga qiziqishi bo'lgan barcha tashkilotlar va kishilar birgalikda ishlashining bosh sharti koordinasiondir. Aks xolda, turistik faoliyatlar ta'sirchanligini yo'qotadi. O'zgaruvchanlik: turizm siyosatining muvoffaqiyati uchun mas'uliyatli shaxslarning qaror qabul qila olishi, amal qilishi va qarorlarni o'zgartirishda ega bo'lgan talanti yaxshi niyatni ifodalaydi. Shuningdek, turizmning hech qachon kechirilmagan qattiq munosabatining oldi olingan bo'ladi.

Turizm siyosatining muvoffaqiyatli shartlari, boshqacha qilib aytganda, ko'rilgan choralar yordamida ko'zlangan maqsadlarga erishishi, muvoffaqiyatning ta'sirchan (maqsadlarga) shaklda davomiyligi bir- biridan farqli ba'zi shartlarga bog'liqdir. Turizm siyosatini ko'zlangan va ish yurituvchi manfaatdor kishilar bu muvoffaqiyat shartlarini chora-tadbirlari bilan e'tiborga olishlari lozim. Muvoffaqiyat shartlarining bir qismi kamida ma'lum bir vaqt uchun o'zgarimas ma'lumotdir, bir qismi esa o'zgarishi mumkin. Bu holat turizm siyosatida mavjud ma'lum shartlar ostida yaratilishi mumkin bo'lmagan maqsadlardan voz kechib, kelgusi shartlarda muhim o'zgarishlarga erishishgacha yangi maqsadlarning ko'zlanishiga olib keladi. Turizm siyosatining muvoffaqiyatli shartlari, iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy, demografik shartlar va foydalari bo'lishi ustiga tadqiq qilinishi mumkin. O'zbekistonda bozor iqtisodiyotining shakillanishi jahon bozorlarida turizm sohasidagi keskin o'zgarishlar davriga to'g'ri keldi. Jahonda turizm iqtisodiyotning ahamiyatli tarmoqlaridan biriga aylandi. Turizm industriyasi millionga yaqin ishchi va xizmatchilarni ish joylari bilan ta'minlab, ular kasb mahoratining o'sishiga imkoniyatlar yaratib bermoqda. Shuni aytib o'tish kerak ki, bu sohada ish bilan ta'minlanish boshqa sohalarga qaraganda ikki barobar tez o'smoqda.³

Jahon hamjamiyati davlatlarning tashqi siyosiy va tashqi iqtisodiy faoliyatida xalqaro turizmning ijtimoiy - siyosiy va ijtimoiy - iqtisodiy rolini yuqori darajada

³ Abdulqosimov X. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish muammolari va istiqbollari. Magistrlik dissertatsiyasi. TDIU 2005. - 81 b

ekanligini tan oladi. Jahon xo'jaligi darajasida xalqaro turizmning dasturli rivojlanishi, BMT, uning ixtisoslashgan organlari, turizm sohasida juda yirik ilmiy - ijtimoiy dasturlar va boshqa xalqaro tashkilotlar dasturlari orqali amalga oshiriladi.

Turizm infratuzilmasining rivojlanishi har bir davlat tomonidan tuzilgan, qonun bilan asoslangan huquqiy muhit va konstitutsiya kafolatlari doirasida amalga oshiriladi. Bu muhitning erkinlashish darajasida turizm faoliyatining barcha sub'ektlari va turistlarga yuridik va fuqarolik kafolatlarining to'la saqlanishi eng avvalo xalqaro turizmning samaradorligiga bog'liqdir.⁴

Bozor iqtisodiyoti sharoitida va bozor munosabatlari rivojlanishi natijasida O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirish uchun qulay shart sharoitlar yuzaga kelayotganligi, turizmning respublika iqtisodiyotiga yanada integrasiyalanishi mamlakat iqtisodiyotida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jahon iqtisodiyoti tajribasidan ma'lumki, turizm sohasi mamlakat xazinasini uchun zarur bo'lgan valyuta tushumini ta'minlash, yangi ish joylarini vujudga keltirish va shu bilan birga aholining turmush darajasini ko'tarish uchun xizmat qiladi. Respublikamiz xalqaro turizm biznesidagi imkoniyatlarining kattaligi bilan qo'shni mamlakatlardan tubdan farq qiladi. O'zbekistonning geografik o'rni nihoyatda qulay, ajoyib tabiiy iqlim sharoitiga egaligi insoniyat madaniy taraqqiyotida ham katta o'rin tutadi. O'zbekiston nodir tarixiy arxitektura yodgorliklariga, shirin-shakar mevalar, xilma-xil taomlar, ajoyib milliy an'ana, urf-odatga ega bo'lgan mehmondo'st xalqqa ega. Bularning barchasi xorijiy turistlar e'tiborini o'ziga jalb etadi va kishilarni lol qoldiradi. Xalqaro turizmni rivojlantirishda O'zbekistonda mavjud bo'lgan siyosiy barqarorlik ham muhim o'rin tutadi. Ammo xalqaro turizm taraqqiyoti darajasini yuqori bosqichga olib chiqishda hali ko'p islohotlarni amalga oshirish, kechiktirib bo'lmas choralarni belgilash va ularni jadallik bilan hayotga tatbiq etish lozim.

Keyingi yillarda hukumat tomonidan turizm sohasini rivojlantirishga e'tibor kuchayib bormoqda, buni hukumat tomonidan qabul qilingan qaror va farmonlar misolida ham ko'rib o'tish mumkin. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992 yil 27 iyuldagi №447 raqamli farmoniga asosan «O'zbekturizm» Milliy Kompaniyasining vujudga kelishi va bu tashkilotning 1993 yili Butunjahon Turizm Tashkilotiga a'zo bo'lib kirishi turizm taraqqiyoti sohasida qo'yilgan ulkan qadam bo'ldi. Respublikada xalqaro turizmning yangi bosqichga ko'tarilishi va samarali faoliyat ko'rsatishiga mos keladigan yangi sharoit va mexanizm vujudga keldi. Hozir O'zbekistonga tashrif buyurayotgan turistlarning deyarli hammasi mazkur kompaniyaning xizmatlaridan foydalanmoqda.

O'zbekistonda bozor munosabatlari sharoitida turizm biznesini rivojlantirish chora tadbirlari davlat tomonidan belgilangan bo'lib, iqtisodiy aloqalarni yanada

⁴ www.world-tourism.org – Vsemirnaya turistskaya organizatsiya

rivojlantirish uchun turli bitimlar, kelishuvlar amalga oshirilgan va oshirilmoqda. Shu bilan bir vaqtda xalqaro turizmni rivojlantirishda amalga oshirilishi muhim bo'lgan ishlar quyidagilardan iborat:

- turizm biznesida kichik va xususiy tadbirkorlik faoliyatidan keng foydalanish va xalqaro bozorlarga chiqishga intilish;
- mahalliy axborot agentliklari orqali rivojlangan mamlakatlarni O'zbekistonning turistik imkoniyatlarini tanishtirishga harakat qilish;
- turizm sohasida ishlaydigan mutaxassislarni bir yilda kamida bir marta xorijda malaka oshirishga yuborish, o'qitish, ular uchun barcha imkoniyatlarni yaratib, turistlarga sifatli xizmat ko'rsatishni yo'lga qo'yish;
- respublikamiz vakillarining Evropa mamlakatlarida o'tkaziladigan turistik yarmarkalarda doimiy ravishda ishtirok etishini ta'minlash;
- xalqaro turistik tashkilotlar bilan axborot almashishni yaxshilash, birgalikda faoliyat yurita oladigan davlatlar bilan qo'shma korxonalar, kompaniyalar tuzish va ular faoliyatini keng yo'lga qo'yish;
- ichki turistik bozorda o'zaro raqobatni yanada kuchaytirish va boshqa tadbirlarni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

Turizm infratuzilmasini rivojlantirish O'zbekiston iqtisodiyoti uchun g'oyatda zarur bo'lib, uning imkoniyatlaridan kelib chiqib, turizm sohasi orqali aholining moddiy farovonligini yaxshilash, ularni ish bilan ta'minlash uchun yangi ish o'rinlarini tashkil qilish mumkin bo'ladi. Bu maqsadga erishish uchun amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlar ko'lami juda keng.

Xulosa qilib ayutganda, turizm siyosati davlatning umumiy iqtisodiy va tashqi aloqalar siyosatida muhim rol o'ynovchi omildir. Chunki davlatlar o'rtasidagi barcha aloqalarni rivojlantirishda turizm muhim rol o'ynaydi. Davlatning turizm sohasiga qiziqishga va e'tibor berishga bir qancha omillar ta'sir qiladi. Bular iqtisodiy, ijtimoiy, moddiy va atrof - muhit omillari. Respublikamizda ushbu omillarning rivojlanishi uchun hukumat tomonidan bir qancha qonunlar, farmonlar chiqarilgan. Lekin ularning aksariyati hanzugacha hayotga tatbiq qilinganlari juda kamdir. Shuning uchun asosiy e'tiborni malakali xodimlarni tayyorlashga e'tibor qaratish zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati :

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining «Turizm to'g'risidagi» qonuni, 1999 y.
2. Borisov Yu.I., Sigov A.S., Nefedov V.I. Metrologiya, standartizatsiya i sertifikatsiya: Uchebnik. – M.: FORUM: INFRA-M, 2005.
3. Abdulqosimov X. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish muammolari va istiqbollari. Magistrlik dissertatsiyasi. TDIU 2005. - 81 b
4. www.world-tourism.org – Vsemirnaya turistskaya organizatsiya